

ALEKSANDER KĘDZIOR

SPOŁECZNY RUCH REGIONALNYCH TOWARZYSTW KULTURY W WOJEWÓDZTWIE PRZEMYSKIM U SCHYŁKU XX STULECIA

Wstęp

Celem niniejszego opracowania było znalezienie odpowiedzi na szereg pytań związanych z ruchem regionalnych towarzystw kultury na terenie miasta Przemyśla i województwa przemyskiego. Chodziło m. in. o odpowiedź na pytania: jaki jest stan organizacyjny i kondycja poszczególnych towarzystw, jakie są ich główne zadania programowe oraz formy i metody ich realizacji, co składa się na dotychczasowy dorobek towarzystwa i jak będzie on pomnażany w przyszłości, gdzie tkwią trudności hamujące rozwój towarzystw i jak należałoby im przeciwdziałać? Odpowiedzi na te i inne pytania starano się uzyskać głównie w oparciu o analizę materiałów źródłowych (statuty, rejestry i wykazy towarzystw, plany — programy działalności) oraz publikacji. Wykaz materiałów źródłowych i publikacji zamieszczono na końcu pracy.

Omawiając aktualną problematykę ruchu regionalnych towarzystw kultury w województwie przemyskim nie sposób nie wspomnieć o niektórych przynajmniej faktach z bogatej i liczącej prawie 150 lat historii tego ruchu w regionie.

Początki działalności regionalnych towarzystw kultury na obszarze utworzonego w 1975 roku województwa przemyskiego sięgają drugiej połowy XIX stulecia. Dogodne warunki do rozwoju różnych form działalności społecznej stworzyła autonomia Galicji, która ukształtowała się na początku lat 70. XIX wieku [1]. Dzięki temu wydarzeniu, a także innym sprzyjającym okolicznościom powstają różnorodne organizacje, w tym najliczniej reprezentowane towarzystwa

kulturalno-oświatowe. W latach 1868—1917 powstało w Przemyślu 77 tego typu towarzystw [2]. Do najbardziej znanych i zasłużonych należały m. in.: Towarzystwo Dramatyczne, Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, Towarzystwo Gimnastyczne Sokół, Towarzystwo Upiększania Miasta Przemyśla, Towarzystwo Szkoły Ludowej (i jego Koła), Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Stowarzyszenie Czytelnia Ludowa i inne Czytelnie. Istniały również towarzystwa robotnicze, młodzieżowe, studenckie. W 1915 roku z inicjatywy Towarzystwa Szkoły Ludowej, Towarzystwa Pedagogicznego i Kółek Rolniczych powołano nową organizację dla wspierania i koordynowania pracy towarzystw pod nazwą: Zjednoczenie Towarzystw Polskich (ZTP). Skupiało ono 23 towarzystwa [3].

Okres II Rzeczypospolitej przynosi kontynuację działalności wielu towarzystw wcześniej założonych, jak również powstanie nowych np.: Towarzystwo Miłośników Sceny, Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Rzemieślniczej Ognisko, Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych (TUR), Uniwersytet Ludowy im. A. Mickiewicza, Uniwersytet Żołnierski i inne [4]. Należy przy tym dodać, że zarówno w okresie międzywojennym jak i w okresie wcześniejszym oprócz polskich towarzystw kultury, prowadziło działalność kilkanaście towarzystw ukraińskich i żydowskich [3, 4].

Po drugiej wojnie światowej utrzymały swoją działalność (mimo wielu trudności) towarzystwa najstarsze: Muzyczne w Przemyślu, Dramatyczne im. A. Fredry „Fredreum” w Przemyślu, Upiększania Miasta Przemyśla, Przyjaciół Nauk w Przemyślu i Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia. Z towarzystw z okresu międzywojennego najdłużej istniało Polskie Towarzystwo Historyczne. Oprócz wymienionych powstało szereg nowych, głównie w ówczesnych miastach powiatowych: Jarosławiu, Lubaczowie, Przemyślu i Przeworsku. W latach 60. w samym tylko Przemyślu było ich 26 [5]. W większości stanowiły one oddziały stowarzyszeń ogólnopolskich jak np.: Towarzystwo im. M. Konopnickiej, Towarzystwo Literackie, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, czy branżowe stowarzyszenia inżynierów i techników. Po wyraźnym okresie stagnacji pod koniec lat 70. i w latach 80. wyraźne ożywienie w rozwoju towarzystw nastąpiło po 1990 roku. Sprzyjała temu nowa ustawa o stowarzyszeniach, zapewniająca im pełną samodzielność i niezależność [7].

Okres transformacji gospodarczej, a zwłaszcza pierwszy jego etap, był dla wielu towarzystw trudnym doświadczeniem, sprawdzianem umiejętności dostosowania się do nowych warunków społeczno-

-ekonomicznych. Większość przemyskich towarzystw kultury przebrnęła przez ten egzamin dość szczęśliwie, ale nie obyło się bez strat. Do najbardziej dotkliwych należy zaliczyć zahamowanie działalności wielu z nich, a w niektórych przypadkach całkowite jej zaniechanie.

Pod koniec 1997 roku ukształtował się w województwie przemyskim dość charakterystyczny stan ilościowy towarzystw kultury, złożony jakby z 3 grup: towarzystw wywodzących się z drugiej połowy XIX i początku XX stulecia, towarzystw powstałych w czasach PRL i najmłodszej, ale najliczniejszej grupy towarzystw z lat 90. Spora ilość „młodych” towarzystw — a liczba ich corocznie wzrasta — świadczy o tym, że ruch regionalnych towarzystw kultury w województwie przemyskim rozwija się i przybiera nową jakość.

1. Stan ilościowy regionalnych towarzystw kultury i ich specyfika

Ruch regionalnych towarzystw kultury odgrywał i dziś również odgrywa znaczącą rolę w życiu kulturalnym miasta Przemyśla i regionu. Ma on — jak już zaznaczono — długą historię i bogatą tradycję. Ma również swoją specyfikę.

Charakterystyczną i szczególną cechą jest duże zróżnicowanie. Największy wymiar tego zróżnicowania wyznaczają treści programowe, realizowane przez poszczególne towarzystwa [6]. Najwyraźniej uwidacznia się to w ich nazwach, w których najczęściej przewija się wyraz „Towarzystwo” lub „Ognisko”. Pewna część towarzystw określa się jako towarzystwa czy stowarzyszenia „Przyjaciół” lub „Miłośników”, np. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyśle, Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia. Niektóre Towarzystwa łączą swoją nazwę z nazwami miejscowości, ziemi czy regionu. Przykładem mogą być: Stowarzyszenie Przyjaciół Przemyśla i Regionu. Znaczna część towarzystw nawiązuje w swojej nazwie do różnych dziedzin twórczości artystycznej, folkloru, tradycji. Dla przykładu można wymienić: Towarzystwo Sztuk Pięknych w Przemyśle, Towarzystwo Muzyczne w Lubaczowie, Towarzystwo Edukacji Teatralnej w Przemyśle, Towarzystwo Zespołu Pieśni i Tańca „Ostrowiaczy”, Towarzystwo Kultywowania Polskich Tradycji Ludowych w Przemyśle itp.

Oprócz treści programowych dość istotnym elementem różnicującym „przemyskie” towarzystwa kultury jest teren ich działania [6]. Występuje pod tym względem duża rozpiętość. W niektórych przypadkach teren działania towarzystwa ogranicza się do pojedynczej miejscowości — miasta czy wsi (np. Stowarzyszenie Pań w Gwizdaju), lub nawet do określonego środowiska (np. Towarzystwo Przyja-

ciół Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu). Część towarzystw obejmuje swoim działaniem miasto i okolice, miasto i gminę albo miasto i kilka gmin. Są wszakże i takie towarzystwa, które przyjęły jako teren działania obszar całego województwa, kilku województw lub całego kraju. Trzeba stwierdzić, że nie we wszystkich przypadkach teren działania towarzystwa deklarowany na obszar całego kraju znajduje racjonalne uzasadnienie. Wydaje się, że autorzy niektórych statutów wykazali pewną dozę niefrasobliwości i przesady.

Poza wymienionymi cechami różniącymi towarzystwa jest jeszcze szereg innych. Uwidaczniają się one choćby w formach i metodach działania, bazie członkowskiej, posiadanych zasobach materialnych itp.

Obok wielu niewątpliwych różnic istnieje wszakże jedna cecha wspólna, która łączy wszystkie towarzystwa. Tą cechą wspólną jest społeczne zaangażowanie na rzecz własnego regionu, własnego środowiska. Umożliwia ono wyzwolenie wielkich zasobów ludzkiej energii, inicjatywy i ofiarności dla osiągnięcia wspólnego celu.

Jaki jest stan ilościowy towarzystw i ich liczebność? Według ewidencji Urzędu Wojewódzkiego w Przemyślu [8] do końca 1997 roku zarejestrowanych było ogółem 213 towarzystw, w tym 32 towarzystwa, które można by określić jako regionalne towarzystwa kultury o charakterze ogólnokrajowym, mających w województwie swoje struktury terenowe, jak np.: Towarzystwo Opieki Nad Zabytkami — Oddział w Przemyślu, Ogólnopolskie Stowarzyszenie Ratowania Folkloru Miejskiego przy Ogólnopolskim Festiwalu Kapel Podwórkowych w Przemyślu, Towarzystwo Kultury Świeckiej, Zarząd Wojewódzki w Przemyślu, Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych, Oddział Wojewódzki w Przemyślu. Nie uwzględniono również, ze względu na odmienną specyfikę, „towarzystw kresowych”. Dla uzupełnienia należałoby dodać, że oprócz wymienionych istnieją towarzystwa, które — choć nie posiadają cech towarzystw kultury — podejmują, wśród innych swoich zadań, również niektóre elementy działalności kulturalnej.

Z zagadnieniem ilości towarzystw kultury wiąże się liczba ich członków, aczkolwiek nie ma ona bezpośredniego przełożenia na aktywność i jakość pracy. Z uzyskanych danych liczbowych [9] wynika, że liczba członków w poszczególnych towarzystwach waha się od 16 do 285. Przeciętnie na jedno towarzystwo przypadają 82 osoby. Do największych pod względem liczby członków należą: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu (285), Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia w Jarosławiu (200), Stowarzyszenie „Międzynarodowi Twórcy” w Jarosławiu (150).

Tabela 1. Regionalne towarzystwa kultury w województwie przemyskim
(stan na 31 XII 1997 roku)

Lp.	Nazwa towarzystwa	Rok założenia
1.	Towarzystwo Muzyczne w Przemysłu	1865
2.	Towarzystwo Dramatyczne im. Aleksandra Fredry „Fredreum” w Przemysłu	1869
3.	Towarzystwo Przyjaciół Przemysła i Regionu	1890
4.	Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu	1909
5.	Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia w Jarosławiu	1914/34
6.	Towarzystwo Miłośników Przeworska w Przeworsku	1965
7.	Towarzystwo Miłośników Ziemi Lubaczowskiej w Lubaczowie	1965
8.	Towarzystwo Miłośników Kańczugi w Kańczudze	1983
9.	Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury w Przemysłu	1985
10.	Przemyskie Towarzystwo Kulturalne	1990
11.	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Narolskiej	1991
12.	Stowarzyszenie Przyjaciół Dynowa w Dynowie	1992
13.	Stowarzyszenie „Międzynarodowi Twórcy Kultury”	1992
14.	Stowarzyszenie Muzyczne „Symfonia” przy Zespole Szkół Muzycznych w Przemysłu	1993
15.	Stowarzyszenie Kulturalne „Kabaret Dwunastka” w Jarosławiu	1993
16.	Towarzystwo Folklorystyczne „Dibrowa” w Chotyńcu	1993
17.	Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Przemysłu	1994
18.	Towarzystwo Zespołu Pieśni i Tańca „Ostrowiaczy”	1994
19.	Towarzystwo Muzyczne w Lubaczowie	1995
20.	„Muzyka Dawna w Jarosławiu”	1995
21.	Towarzystwo Muzyczne w Jarosławiu	1995
22.	Towarzystwo Przyjaciół Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. Stanisława Wyspiańskiego w Jarosławiu	1995
23.	Towarzystwo Edukacji Teatralnej	1996
24.	Towarzystwo Kultuwowania Polskich Tradycji Ludowych w Przemysłu	1996
25.	Towarzystwo „White Photo Gallery” (WPG)	1996
26.	Towarzystwo Przemyskiej Orkiestry Dętej	1996
27.	Stowarzyszenie Miłośników Tańca „SAN TAN” (SMT „S”)	1996
28.	Stowarzyszenie Pań w Gwizdaju	1996
29.	Nadsańska Kapela Podwórkowa w Przemysłu	1997
30.	Spółeczne Ognisko Kulturalne „Śliwniczanka”	1997
31.	Kolejowe Towarzystwo Miłośników Kultury	1997
32.	Przemyskie Towarzystwo Ochrony Fortów	1997

Źródło: Ankiety,
Rejestr towarzystw (Urząd Wojewódzki — Wydział Spraw Obywatelskich w Przemysłu).

cy Kultury” (160) i Towarzystwo Przyjaciół Przemysła i Regionu w Przemysłu (158). Najmniejszymi są: Towarzystwo Fotograficzne „White Photo Gallery” w Przemysłu (16), Stowarzyszenie „Nadsańska Kapela Podwórkowa” w Przemysłu (18) i Towarzystwo Muzyczne w Lubaczowie (22). Ogólna liczba członków wszystkich regionalnych towarzystw kulturalnych w skali województwa wynosi ok. 2000.

Największe skupienie regionalnych towarzystw kultury zawsze występowało i nadal występuje w mieście Przemysłu. Miasto Przemysł — znaczący ośrodek administracyjny, przez pewien czas „miasto twierdza” z szybko rosnącą liczbą mieszkańców — dziś miasto wojewódzkie, był i jest centrum życia umysłowego i kulturalnego dla znacznego obszaru Polski południowo-wschodniej, Tutaj regionalne towarzystwa kultury znajdowały i wciąż znajdują dogodne warunki oraz sprzyjający klimat do swojego rozwoju.

O ile pokaźna liczba regionalnych towarzystw kultury w mieście Przemysłu jest jakby zjawiskiem naturalnym i znajduje pełne uzasadnienie, o tyle skromna ich ilość w środowisku wiejskim może budzić poważny niepokój. Według danych na dzień 31.12.1997 roku [8] na terenie miast funkcjonowało 27 towarzystw, w tym w Przemysłu 17, w Jarosławiu 5, w Lubaczowie 2 i po jednym w Dynowie, Narolu i Przeworsku. W tym samym czasie na wsi prowadziło działalność zaledwie 5 towarzystw. Były to: Towarzystwo Miłośników Kańczugi w Kańczudze, Społeczne Ognisko Kulturalne Śliwniczanka, Towarzystwo Zespołu Pieśni i Tańca „Ostrowiaczy”, Towarzystwo Folklorystyczne „Dibrowa” w Chotyńcu i Stowarzyszenie Pań w Gwizdaju. Znikoma ilość towarzystw kultury na wsi, a zwłaszcza w siedzibach gmin, świadczy o dużym dystansie, jaki dzieli przemyskie od innych przodujących pod tym względem województw. Dla przykładu można by wymienić choćby województwo lubelskie, gdzie w każdej gminie działa przynajmniej jedno towarzystwo regionalne.

Pomyślnym zjawiskiem ruchu regionalnych towarzystw kultury w województwie przemyskim jest ich wyraźny przyrost liczbowy, szczególnie uwidaczniający się po 1990 roku. W latach 1990—1997 powstały 23 nowe towarzystwa, co oznacza przyrost rzędu 75%. Gdyby dotychczasowe tempo przyrostu: 3—4 nowe towarzystwa rocznie, utrzymało się nadal, w ciągu 5—10 lat liczba towarzystw zwiększyłaby się od 50 do 100%. Jakkolwiek sam proces powiększania się liczby towarzystw należy uznać za pozytywny, jednak na tle innych województw, jak np. krośnieńskie czy rzeszowskie, wskaźnik ten wydaje się niezadowolający. Obydwa wymienione województwa posiadają bo-

wiem znacznie więcej regionalnych towarzystw kultury zarówno w miastach wojewódzkich, jak również na terenie gmin wiejskich.

2. Niektóre problemy społeczno-ekonomiczne towarzystw

Z uzyskanych materiałów informacyjnych [9] wynika, że spośród 32 regionalnych towarzystw kultury w województwie przemyskim 25 pracuje systematycznie, 2 natomiast prowadzą działalność z krótszymi lub dłuższymi przerwami. Co do 5 pozostałych (Towarzystwo Miłośników Kańczugi w Kańczudze, Stowarzyszenie Przyjaciół Dynowa w Dynowie, Społeczne Ognisko Kulturalne „Śliwniczanka” w Śliwnicy, Stowarzyszenie „Kabaret Dwunastka” w Jarosławiu, Towarzystwo Przyjaciół Przyjaciół Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu) brak jakichkolwiek informacji. Można jedynie snuć przypuszczenia, że całkowicie zaprzestały działalności i istnieją tylko formalnie, albo też, że prowadzą działalność, tyle, że nie dopełniły obowiązku przysłania wymaganych materiałów. W ewidencji urzędowej [8] znajdują się ponadto 2 (Stowarzyszenie Ochrony Krajobrazu Kulturowego i Fortyfikacji Twierdzy Przemyśl w Przemyślu i Towarzystwo Przyjaciół Wojewódzkiego Międzyszkolnego Zespołu Pieśni i Tańca w Przemyślu), co do których wiadomo z całą pewnością, że uległy likwidacji. Z tego też względu towarzystw tych nie zamieszczono w tabeli 1.

Wspomniane materiały informacyjne pozwalają wyróżnić 3 główne czynniki decydujące o lepszej lub gorszej pracy towarzystw, o ich kondycji, żywotności czy też całkowitym zaniku aktywności społecznej. Pierwszy i najważniejszy dotyczy (nazywając umownie) bazy członkowskiej, dwa pozostałe są natury ekonomicznej, dotyczą mianowicie bazy materialnej i finansów [9].

Bazę członkowską przemyskich towarzystw kultury można by określić jako dość skromną. W skali województwa jest to zbiorowość, jak już wspomniano, obejmująca ok. 2000 ludzi. Dla większości towarzystw liczba członków — to wielkość rzędu kilkudziesięciu osób. Praktyka dnia codziennego pokazuje, że o prężności organizacyjnej towarzystw nie decydują jednak wszyscy członkowie, lecz niewielkie tylko grupy czy zespoły ludzi, a niekiedy wręcz pojedyncze osoby. Muszą to być jednak ludzie o wielkim zaangażowaniu społecznym i podejmujący bezinteresownie wielki trud i wysiłek dla wspólnego dobra. Towarzystwa, które potrafią skupić i utrzymać odpowiedni zespół takich ludzi, potrafią osiągać wspaniałe rezultaty. Tam, gdzie ich brakuje, towarzystwa zamierają.

Rok 1997 i lata poprzednie przyniosły w niektórych towarzystwach spadek liczby członków i trudności w pozyskiwaniu nowych. Zmniejszyła się także liczba działaczy — społeczników. Sygnalizują o tym m. in.: Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia, Towarzystwo Miłośników Przeworska, Towarzystwo Przyjaciół Przemysła i Regionu, Towarzystwo im. A. Fredry „Fredreum”. Spadek liczby członków nie ominął również — największego w regionie — Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. Pocięszający jest wszakże fakt, iż corocznie pojawiają się nowe towarzystwa, a wraz z nimi grono ludzi młodych, albowiem organizatorami i członkami nowo powstałych towarzystw są zazwyczaj ludzie młodzi. Prawdziwym ewenementem jest Stowarzyszenie „Muzyka Dawna” w Jarosławiu, skupiające wyłącznie młodzież w wieku od 16 do 25 lat.

Bardzo trudnym problemem w pracy towarzystw jest baza materialna, w tym baza lokalowa. Poza Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Przemyślu nie ma towarzystwa, które posiadałoby własny obiekt czy lokal. Niektóre posiadają siedziby przydzielone do jej użytkowania decyzją władz samorządowych, większość jednak korzysta z pomieszczeń o charakterze tymczasowym, znajdujących się na terenie różnych instytucji lub zakładów. Są wreszcie i takie towarzystwa, które nie posiadają żadnego lokalu i mieszczą się po prostu w mieszkaniach prywatnych. Należą do nich m. in.: Stowarzyszenie „Międzynarodowi Twórcy Kultury” w Przemyślu, Nadsańska Kapela Podwórkowa w Przemyślu, Towarzystwo Folklorystyczne „Dibrowa” w Chotyńcu, Stowarzyszenie Pań w Gwizdaju.

Do najczęstszych i najbardziej dokuczliwych trudności lokalowych towarzystwa zaliczają: zbyt małe rozmiary pomieszczeń, niedostosowanie ich do rzeczywistych potrzeb, brak pomieszczeń magazynowych (na zbiory, stroje, sprzęt muzyczny, rekwizyty itp.), brak sal (wystawowych, do ćwiczeń i prób), zbyt wysokie i wciąż rosnące koszty utrzymania pomieszczeń, często przekraczające możliwości finansowe towarzystwa. Stąd wynika pilna potrzeba pomocy dla towarzystw przy rozwiązywaniu ich trudnych problemów lokalowych.

Największe kłopoty sprawiają towarzystwom sprawy finansowe [9]. Wszystkie odczuwają brak środków, potrzebnych do pokrycia najbardziej niezbędnych wydatków. Jakie są źródła finansowania działalności towarzystw? W materiałach ankietowych najczęściej (kilkanaście razy) w pozycji źródła dochodów są wymieniane dotacje z budżetu samorządowego i dotacje z budżetu wojewódzkiego. Z obydwu rodzajów dotacji równocześnie korzysta 14 towarzystw. Zarówno dotacje z budżetu wojewódzkiego, jak i samorządowego, są

określane jako niestałe i niewystarczające, a czasem jako tylko symboliczne. Z budżetu centralnego pozyskują środki tylko 2 towarzystwa: Stowarzyszenie „Międzynarodowi Twórcy Kultury” w Przemysłu (z Ministerstwa Kultury i Sztuki) i Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu (z Komitetu Badań Naukowych).

W strukturze dochodów towarzystw liczy się też pomoc finansowa, świadczona przez sponsorów. Korzysta z niej 12 towarzystw, przy czym połowa z nich określa tę pomoc jako sporadyczną i zbyt niską w stosunku do potrzeb. Do najczęściej wymienianych sponsorów należą: Zakłady Płyt Pilśniowych S.A., Zakłady Wyrobów Powlekanych „Sanwil” S.A., Zakłady Przemysłu Cukierniczego „San” S.A., Zakłady Mięsne S.A. „Beef-San”, Odlewnia Dzwonów, Kredyt Bank PBI.

Z innych źródeł finansowania na uwagę zasługują dochody:

- z wydawnictw, pocztówek, reklam, (Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu, Towarzystwo Miłośników Ziemi Lubaczowskiej, Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia, Towarzystwo Przyjaciół Przemysła i Regionu),
- z opłat uczniowskich (towarzystwa, prowadzące ogniska i szkoły muzyczne),
- z biletów wstępu (Towarzystwo Edukacji Teatralnej, Towarzystwo Dramatyczne im. A. Fredry „Fredreum”),
- z opłat turniejowych (Stowarzyszenie Miłośników Tańca „SANTAN”),
- z wynajmu sali (Towarzystwo Muzyczne w Przemysłu),
- z darowizn (Towarzystwo Edukacji Teatralnej, Towarzystwo Sztuk Pięknych, Stowarzyszenie Muzyczne „Symfonia”),
- z działalności gospodarczej i grantów (Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu).

Pozostaje jeszcze jedna pozycja dochodów, o której należałoby wspomnieć choćby dlatego, że występuje we wszystkich towarzystwach, a mianowicie składki członkowskie. Jest to jednak w sumie pozycja niewiele znacząca, choć w kilku przypadkach stanowi jedyne źródło dochodów.

3. Ogólny zarys działalności towarzystw

Działalność regionalnych towarzystw kultury w województwie przemyskim odznacza się dużą różnorodnością podejmowanych zadań programowych, jak również szerokim zakresem form i metod ich realizacji. Efektem tej działalności jest ich bogaty dorobek [9].

W niniejszym opracowaniu ograniczono się do ukazania tylko niektórych elementów tej działalności i osiągniętych rezultatów. Szczególnie dotyczy to towarzystw najstarszych. W sumie zaprezentowano 23 towarzystwa. Pozostałe nie zostały uwzględnione z uwagi na zbyt krótki okres działalności, albo z powodu braku materiałów informacyjnych.

Towarzystwo Muzyczne w Przemyślu

Towarzystwo Muzyczne w Przemyślu jest najstarszym regionalnym towarzystwem kultury w województwie. Jako datę jego założenia przyjęto termin odbycia Walnego Zgromadzenia członków, tj. 27 XII 1865 roku [13].

Początkowe dziesiątki lat działalności Towarzystwa to nie tylko upowszechnianie kultury muzycznej, ale także uporczywa walka o polskość środowiska przemysłowego i samego Towarzystwa. Świadczy o tym najwymowniej udział Towarzystwa w licznych uroczystościach patriotycznych i przygotowywany na te okazje specjalny repertuar utworów muzycznych, w którym coraz więcej pojawiało się utworów kompozytorów polskich (Moniuszko, Chopin). W strukturze Towarzystwa tego okresu funkcjonowały dwa zespoły artystyczne, istniejący od początku chór męski i założony w 1879 roku chór żeński oraz — przez pewien czas — szkoła muzyczna. Efektem działalności wspomnianych agend Towarzystwa były liczne koncerty, wieczorki muzyczne i występy uczniów szkoły muzycznej. Dla przykładu warto podać, że np. w latach 1873—1890 Towarzystwo zorganizowało 185 występów muzycznych, na które złożyło się 770 utworów, w tym 225 utworów polskich kompozytorów [14].

Po pierwsze spowodowanej I wojną światową i mimo wielkich strat materialnych poniesionych podczas działań wojennych Towarzystwo wznowiło działalność, najpierw uruchamiając chóry, a następnie orkiestrę. Już w latach 1922—1926 dały one 48 koncertów [14]. Po reorganizacji zespołów w 1930 roku (po powstaniu chóru mieszanego i zwiększonej obsadzie orkiestry) ukształtowały się 3 zasadnicze kierunki w działalności zespołów artystycznych: chórny, oratoryjny i orkiestralny [13].

II wojna światowa przyniosła znowu ogromne straty materialne, jednak wkrótce po jej zakończeniu Towarzystwo szybko się odradza. Powstają chóry mieszane i męskie. Odradza się orkiestra. W latach 1945—1951 zespoły artystyczne Towarzystwa przygotowały 60 występów [13]. Do szczególnie okazałych należały występy zorganizowane z okazji 1000-lecia Przemyśla. Wzięło w nich udział 120 chórzystów i muzyków.

Lata 60., a zwłaszcza ich połowa, przynosi wyraźny regres w działalności Towarzystwa. Dochodzi do rozwiązania zespołów, spada liczba członków, ubywa działaczy. Kolejne dekady — lata 70. i 80. — to na przemian okresy wzrostu i zahamowania działalności Towarzystwa [13]. Korzystny dla ożywienia jego działalności był rok 1972. We współpracy ze szkołą muzyczną powstają wówczas zespoły: kameralny, chór chłopięcy i mieszany [13]. Po przejściowych trudnościach, końcowe lata 70. przynoszą ponowne ożywienie działalności Towarzystwa. Koncentruje się ona głównie na tworzeniu i prowadzeniu społecznych ognisk muzycznych. Na początku lat 80. w 8 społecznych ogniskach muzycznych i 5 filiach zatrudniano 42 nauczycieli, a naukę pobierało wówczas 400 uczniów. Niezmiernie ciekawą i ważną formą działalności Towarzystwa Muzycznego w Przemyślu była współpraca z amatorskim ruchem teatralnym. Na podkreślenie przy tym zasługuje fakt, że pierwsze przedstawienie

teatralne w Przemyślu inicjowało Towarzystwo Muzyczne. Trwająca wiele lat współpraca z Przemyskim Towarzystwem Dramatycznym i późniejszym jego kontynuato-rem — Towarzystwem Dramatycznym im. A. Fredry „Fredreum”, zaowocowała wy-stawieniem (do 1975 roku) 209 przedstawień muzycznych.

Druga połowa lat 80., a szczególnie lata 90., zmieniły charakter działalności Towarzystwa Muzycznego. Towarzystwo nie prowadzi zespołów artystycznych ani orkiestry. Pozostały jedynie społeczne ogniska muzyczne w liczbie 5. W miejsce daw-nych form działalności obecnie koncentruje się Towarzystwo na organizowaniu konc-ertów (we własnej sali koncertowej), współpracując przy tym z różnymi instytucja-mi. Najowocniejsza jest współpraca z Konsulatem Austriackim w Krakowie [15].

Znaczącym wydarzeniem w życie kulturalnym miasta jest organizowana przez Towarzystwo od 1983 roku, z udziałem profesjonalnych wykonawców, impreza pod nazwą „Przemyska Jesień Muzyczna”. Prowadzone są także wieczory muzyczne i au-dykcje umuzykalniające (kilkadziesiąt w roku). Ponadto corocznie odbywa się ok. 40 imprez i audycji muzycznych dla różnych środowisk. Towarzystwo posiada też własny młodzieżowy zespół instrumentalno-wokalny i wypożyczalnię sprzętu muzy-cznego [9, 15].

Towarzystwo Dramatyczne im. Aleksandra Fredry „Fredreum”

Z publikacji jubileuszowej *100 lat Fredreum* wynika, że Towarzystwo Dramaty-czne w Przemyślu powstało w 1869 roku, a jego inicjatorem i organizatorem był Leopold Hauser — zasłużony historyk miasta Przemyśla i działacz kultury [16]. Pierwsze inicjowane przezeń występy artystyczne odbywały się w sali Magistratu i w sali przy hotelu „Pod Opatrznością”. Stałą siedzibę uzyskało Towarzystwo w 1885 roku na Zamku Kazimierzowskim w Przemyślu [16].

Po pewnym okresie stagnacji, a nawet przerwie w działalności Towarzystwo zo-stało reaktywowane w 1910 roku, jednakże na zasadach nowego statutu i pod nową nazwą: Przemyskie Koło Dramatyczne. W dwa lata później dokonano kolejnej zmia-ny na: Polskie Towarzystwo Dramatyczne, dodając do tej nazwy jako patrona Alek-sandra Fredrę [16]. Aktualna nazwa Towarzystwa brzmi: Towarzystwo Dramatyczne im. Aleksandra Fredry „Fredreum” [6].

Okres pierwszej wojny światowej przyniósł i temu Towarzystwu wielkie straty materialne. Jednak po wojnie szybko się odradza i w latach 1918—1923 osiąga wy-soki poziom rozwoju. Potem jednak następuje pewne zahamowanie działalności, a po nim — ponowne jej ożywienie.

Po drugiej wojnie światowej, mimo dużych zniszczeń na Zamku, Towarzystwo rozpoczęło działalność już we wrześniu 1944 roku. Początkowo korzystało z sali „Roma”, później z sali Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Do swo-jej siedziby na Zamku powróciło we wrześniu 1950 roku [16]. Na szczególne pod-kreślenie zasługuje fakt, że odbudowę zniszczonych pomieszczeń teatralnych prze-prowadziło Towarzystwo głównie ze środków własnych, przez siebie wypracowanych. Był o pomyślny okres w dziejach teatru.

Do 1909 roku Towarzystwo przygotowało 160 przedstawień [16]. Repertuar był dość zróżnicowany i różnorodny, przeważnie lekki. Grano sztuki Fredry, Mickiewi-cza, Kraszewskiego, Gogola, Bałuckiego i inne. Około 25% dochodów z przedstawień przeznaczano na cele społeczne (m. in.: na budowę pomników, na biednych, na wy-pędzonych z Prus i Pomorza).

W latach 1910—1939 liczba przedstawień wyniosła 830, w tym prawie 20 pre-

mier. W przedstawieniach uczestniczyło ok. 250 tysięcy widzów [16]. Oprócz przedstawień w Przemyśle organizowano również przedstawienia wyjazdowe, m. in. w Dobromilu, Jarosławiu, Rzeszowie, Truskawcu. Do udziału w przedstawieniach zapraszano aktorów z teatrów zawodowych, występowali m. in.: Roman Żelazkowski, Józef i Tadeusz Kondrat, Kazimierz Opaliński, Barbara Kostrzewska. Przedstawienia reżyserowali m. in. Hanna i Witold Małkowscy.

W powojennym 25-leciu dano 1300 przedstawień (51 rocznie), które oglądnęło 350 tysięcy widzów. Grano nie tylko w Przemyśle, ale również poza nim — we wszystkich niemal miastach ówczesnego województwa rzeszowskiego (150 występów). W 1963 roku Towarzystwo włączyło się do konkursu, organizowanego przez Ministerstwo Kultury i Sztuki pt. „Więć bliżej teatru”. Z tej okazji zorganizowano 13 przedstawień wyjazdowych do środowisk wiejskich. Bardzo owocną była wieloletnia współpraca z Towarzystwem Muzycznym w Przemyśle. Wspólnie przygotowano i wystawiono 209 przedstawień muzycznych.

Do 1994 roku, a więc w okresie 125-letnia działalności Towarzystwa, dorobek sceniczny teatru „Fredreum” w ujęciu statystycznym zamknął się liczbą 978 premier i prapremier. Na dorobek ten złożyła się praca 396 członków Towarzystwa, w tym 179 aktorów, 91 reżyserów, 19 prezesów [17].

W latach 90. Towarzystwo kontynuuje działalność artystyczną, tyle że z uwagi na różne trudności w skromniejszym nieco zakresie. Wciąż na scenie teatru pojawiają się sztuki Fredry, ale także innych autorów, polskich i zagranicznych. Pewną nowością jest „Scena Młodych”, wystawiająca bajki dla dzieci. W 1997 roku teatr „Fredreum” przygotował m. in. *Lwowski Wodewil*, bajkę *Zołnierz i królowa*. Brał także udział w festiwalu Teatrów Miejscowości Przygranicznych [9].

Towarzystwo Przyjaciół Przemyśla i Regionu

Pierwotna jego nazwa brzmiała: Towarzystwo Upiększania Miasta. Pod tą nazwą funkcjonowało do 1964 roku. Główną jego troską była wtedy dbałość o wygląd i estetykę miasta oraz zapewnienie mieszkańcom wypoczynku w warunkach w miarę wygodnych i estetycznych. Ponieważ tereny podmiejskie zostały zajęte pod obiekty wojskowe twierdzy przemyskiej, dla wypoczynku mieszkańców pozostały jedynie tereny, znajdujące się w obrębie miasta. Stąd główny wysiłek Towarzystwa skupiające się w obrębie miasta. Stąd główny wysiłek Towarzystwa skupił się wokół zagospodarowania i urządzenia parku miejskiego. Staraniem i kosztem Towarzystwa powstały (dziś nie istniejące) żelazne altanki i pawilony, pojawiły się nowe ścieżki, ławki, kosze na odpady. Towarzystwo ufundowało też popularnego „Pastuszka” w parku. Z czasem, z uwagi na szczupły skład członkowski i brak środków, Towarzystwo zaczęło przybierać charakter doradczy, inicjujący, a także w pewnym stopniu wymuszający pewną działalność władz miejskich na rzecz miasta [18].

W okresie okupacji hitlerowskiej i pierwszych lat powojennych Towarzystwo nie działało. Reaktywowano go dopiero w 1957 roku [18]. Pierwszym najpilniejszym zadaniem, które podjęto, było odnowienie pomników, szczęśliwie ocalałych z kataklizmu wojennego.

Oprócz tego sporządzono fotograficzną dokumentację zabytkowych murów obronnych, zainicjowano uporządkowanie wybrzeża Sanu pomiędzy mostem kolejowym i drogowym, wspólnym kosztem z Prezydium MRN urządzono zieleńiec między ulicą Wałową i Ratuszową.

Do ważnych przedsięwzięć Towarzystwa należy zaliczyć akcję *Przemysł miasto*

kwiatów, zapoczątkowaną w 1959 roku, wykończenie zielenica koło Rynku, zabezpieczenie murów obronnych miasta, wstrzymanie robót rozbiórkowych na fortach (Helicha, Duńkowiczki, Zalesie, Łątownia), rozpisanie i przeprowadzenie konkursu na tablicę i medal Tysiąclecia Przemysła.

Po zmianach reorganizacyjnych w 1964 roku działalność Towarzystwa Upiększania Miasta Przemysła kontynuuje, choć w zmienionym kształcie i innych założeniach programowych, Towarzystwo Przyjaciół Przemysła i Regionu. Nowo ukształtowane Towarzystwo przyjęło jako główne zadanie integrację mieszkańców miasta i regionu wokół problemów związanych z rozwojem Przemysła i województwa, ratowanie pamiątek kultury narodowej, ocalenie od zapomnienia wydarzeń i ludzi zasłużonych dla regionu. Oprócz tego podejmuje ono działalność wydawniczą i konkursową.

W ramach Towarzystwa działają ośrodki zamiejscowe (w Krakowie i Wrocławiu) oraz Sekcje i Kluby, z których najważniejszym jest Klub Obrońców Przemysła. Towarzystwo jest organizatorem corocznych zjazdów Przemyslan — członków Klubu Obrońców Przemysła oraz Klubu Byłych Żołnierzy Garnizonu Przemysł. Oprócz tego Towarzystwo organizuje bądź współorganizuje liczne wystawy, odczyty i imprezy patriotyczne [9].

W zakresie wydawniczym Towarzystwo zrealizowało następujące pozycje: *Przemysł w poezji*, tomik poezji *Opowiadam Gabrieli*, album *Przemysł w grafice Bogusława Gębarowicza, Harcerki Przemyskie*. W opracowaniu są: *Rocznik Przemyski, Orleża Przemyskie* oraz *Poradnik dla nauczycieli teatru kukietkowego*.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osińskiego w Przemysłu

Powstało w 1909 roku z inicjatywy miejscowego środowiska entuzjastów nauki, reprezentujących różne zawody i grupy społeczne. Przy powoływaniu starano się wzorować na Towarzystwie Naukowym w Krakowie (zamienionym w 1872 roku na Akademię Umiejętności) i Towarzystwie Nauk w Poznaniu [19].

Zasadniczym celem TPN było i jest popieranie rozwoju nauki m. in., poprzez podejmowanie lub inicjowanie badań naukowych, działalność wydawniczą, a także popularyzowanie zarówno osiągnięć jak i ludzi nauki. Niezależnie od tego do zadań TPN należało i należy prowadzenie biblioteki i innych agend.

Do ważnych osiągnięć początkowego, pionierskiego okresu działalności TPN należy zaliczyć pozyskanie i zabezpieczenie pochodzących głównie z darowizn — zbiorów archiwalnych, muzealnych oraz książek. Pozwoliły one na stworzenie przez TPN solidnych podstaw do badań naukowych w postaci własnego Archiwum, Muzeum, Biblioteki i Wydawnictwa. Z czasem Archiwum i Muzeum zostały wyodrębnione ze struktury Towarzystwa i przekształcone w samodzielne instytucje państwowe. Istniejąca przez pewien czas przy TPN Stacja Archeologiczna zaprzestała działalności. Tak więc z początkowych agend pozostała Towarzystwu jedynie Biblioteka i Wydawnictwo, którego funkcja i zakres uległy znacznemu rozszerzeniu, szczególnie w latach 90. W 1971 roku powstał przy TPN Zakład Fizjografii i Arboretum z siedzibą w Bolestraszcach k. Przemysła, a w 1994 roku rozpoczęło działalność Obserwatorium Astronomiczne, mieszczące się w pozyskanej przez TPN baszcie Zamku Kazimierzowskiego w Przemysłu. Po 15 latach działalności w ramach TPN Zakład Fizjografii i Arboretum przekształcił się w samodzielną placówkę badawczo-dokumentacyjną w zakresie nauk przyrodniczych.

Istotną cechą TPN jest to, że od początku miało ono i ma również obecnie charakter interdyscyplinarny, aczkolwiek pozycję dominującą zajmowały i nadal zajmują nauki humanistyczne, a ściślej — historyczne. W 1997 roku w strukturze Towarzystwa funkcjonowało 6 sekcji: nauk humanistycznych, pedagogicznych, przyrodniczych, astronomicznych, medycznych i rolniczych. W całokształcie działalności TPN, na którą składa się działalność wszystkich sekcji wyraźnie zaznaczają się 4 kierunki: działalność naukowa, wydawnicza, popularyzatorska i biblioteczna.

Działalność naukowa jest prowadzona w kilku wybranych dyscyplinach. Tradycyjnie dominują nauki historyczne. Badania naukowe są realizowane 2 poziomach: w formie grantów naukowych Komitetu Badań Naukowych i systemem społecznym, w ramach sekcji i pojedynczych osób — członków TPN. W 1997 roku podjęto i zrealizowano 4 tematy badawcze w ramach KBN, w tym 3 z historii i 1 z pedagogiki. Liczba tematów zrealizowanych w formie grantów KBN do 1998 roku wynosi 21.

Jakby dopełnieniem działalności naukowej jest działalność wydawnicza, którą zapoczątkowało ukazanie się w 1912 roku pierwszego periodyku naukowego pod nazwą *Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu*, w postaci zwartej ukazywał się do 1994 roku. Ogółem wydano 32 „Roczniki”. Od 1995 roku ukazuje się on w formie oddzielnych zeszytów, poświęconych określonym dziedzinom wiedzy. Do końca 1997 roku ukazało się 12 zeszytów.

Oprócz tego podstawowe wydawnictwa Towarzystwo wydało do 1998 roku 34 drukowane oddzielnie autorskie monografie i rozprawy naukowe w ramach serii *Biblioteka Przemyska* oraz 51 innych samodzielnych pozycji wydawniczych, w tym 5 pozycji wspólnie z innymi instytucjami. Od 1997 roku weszła do planu wydawniczego TPN stała pozycja pod nazwą *Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu*. Dla zobrazowania zakresu działalności wydawniczej TPN ostatnich lat może posłużyć fakt, że tylko w 1997 roku wydano 10 tytułów liczących łącznie 114 arkuszy wydawniczych [11, 12].

Ważną dziedziną działalności było popularyzowanie osiągnięć naukowych. Najczęściej stosowanymi w tym zakresie formami działalności były: odczyty, wykłady, sesje czy konferencje naukowe, wystawy i publikacje prasowe. W latach poprzedzających odzyskanie przez Polskę niepodległości, a także w okresie II Rzeczypospolitej, popularne były odczyty i wykłady. Szczególnie bogaty cykl wykładów przeprowadziło TPN w latach 30. wspólnie z Oddziałem Związku Nauczycielstwa Polskiego w ramach „Powszechnego Uniwersytetu Oświatowego”. Organizowano też wystawy [20].

Działalność referatowo-wykładową kontynuowano również po II wojnie światowej, często łącząc ją z konferencjami naukowymi. Bardzo duża liczba wykładów przypada na lata 60., 70. i pierwszą połowę lat 80. Wygłaszano ich od kilkunastu do kilkudziesięciu w ciągu roku. Od 1967 roku poszczególne sekcje organizowały corocznie od kilku do kilkunastu posiedzeń naukowych, połączonych najczęściej z referatami. W latach 90. działalność ta zanikła. Na dorobek działalności popularyzatorskiej TPN w 1997 roku złożyły się 3 konferencje naukowe, których Towarzystwo było współorganizatorem oraz 5 odczytów [11].

Zorganizowana wielkim wysiłkiem działaczy TPN Biblioteka Naukowa dzieliła swoje losy z losami Towarzystwa. Kilka razy zmieniała swoją siedzibę. Najtrudniejsza sytuacja wystąpiła w 1951 roku, kiedy to Bibliotece jak i Towarzystwu groziła całkowita likwidacja. Rok 1998 przynosi Bibliotece ostatnią przeprowadzkę, tym razem do własnej siedziby. Zbiory biblioteczne, które znajdują się w nowych pomieszczeniach liczą obecnie ok. 60 000 woluminów.

Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia w Jarosławiu

W świetle dokumentów [9] oficjalną datą powstania Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia jest 28 II 1934 roku. Jednakże wśród działaczy — społeczników panuje przekonanie, że działalność Stowarzyszenia ma związek z istniejącym już w 1914 roku Towarzystwem dla Upiększenia Miasta Jarosławia, że jest ono w pewnej mierze jego kontynuacją.

Ważne wydarzenia w działalności Stowarzyszenia i w życiu kulturalnym miasta przynosi rok 1938. Nastąpiło wówczas otwarcie Muzeum Miejskiego w Jarosławiu, a Stowarzyszenie uzyskało siedzibę wspólnie z Muzeum w kamienicy Attawantich (Rynek 5). W kamienicy tej oprócz Stowarzyszenia, które nosiło wówczas nazwę Stowarzyszenie Miłośników Starego Jarosławia, znalazły również miejsce inne placówki współpracujące z Muzeum. Po latach przerwy (1939—1944) wznowienie działalności Stowarzyszenia pod zmodyfikowaną nazwą: Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia nastąpiło 1 VIII 1945 roku. W 4 lata później (1949) władze zawiesiły jego działalność. Reaktywowano go w II 1958 roku.

Podstawowa działalność SMJ opiera się na sekcjach specjalistycznych. Od początku funkcjonowały 3: sekcja konserwacji zabytków, artystyczna i historyczno-krajoznawcza. W 1961 roku powstała sekcja bibliofilska. Cechą charakterystyczną całości kształtu działalności Stowarzyszenia jest szeroki zakres podejmowanych działań oraz różnorodne formy ich realizacji [9].

W zakresie działalności wydawniczej do 1984 roku ukazało się 10 *Roczników*, a oprócz tego *Przewodnik po Jarosławiu* (1937), dwa foldery okolicznościowe (1995, 1996) i widokówki. W ramach systematycznie prowadzonych „co — czwartkowych” spotkań wygłoszono (w latach 1935—1985) — 524 referaty. Ważne miejsce w działalności Stowarzyszenia zajmowały prowadzone w latach 1966—1973 czwartki muzyczne. Początkowo były traktowane jako zebrania naukowe, później przekształciły się w koncerty i recitale muzyczne. Bogata była również działalność wystawiennicza. Zorganizowano ogółem 85 wystaw malarstwa, grafiki, fotografii artystycznej, plakatu i wystaw kolekcjonerów. Obok wymienionych było jeszcze wiele innych form działalności.

W latach 90. nadal prowadzone są (choć z braku środków w mniejszym zakresie) „co -czwartkowe spotkania”, zebrania naukowe, odczyty, wystawy i wycieczki. Najbliższym zamierzeniem Stowarzyszenia jest wydanie nowego tomu *Rocznika i Przewodnika po Jarosławiu i okolicy*, a także sfinalizowanie starań o wpisanie Starego Miasta na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO. Innym, również ważnym zamierzeniem Stowarzyszenia jest mobilizacja młodzieży do odbudowy Kopca Grunwaldzkiego w parku miejskim w Jarosławiu.

Towarzystwo Miłośników Przeworska w Przeworsku

Żołzone w 1965 roku Towarzystwo Miłośników Przeworska jako jedno z podstawowych swoich zadań podjęło problematykę badań nad przeszłością miasta i regionu [9]. To z jego inicjatywy w latach 1865—1967 Muzeum Okręgowe w Rzeszowie wykonało prace wykopaliskowe na terenie Przeworska, w wyniku których odkryto gród wczesnośredniowieczny i osadę kultury łużyckiej. Z inspiracji Towarzystwa przeprowadzono także badania murów obronnych (1972—1974), inwentaryzację zabytków oraz plan ich konserwacji i zagospodarowania [9]. Dalszą inicjatywą Towarzystwa było utworzenie w Przeworsku muzeum i skansenu. Placówka muzeal-

na została uruchomiona w 1958 roku, natomiast skansen zabytkowego mieszczańskiego budownictwa drewnianego otwarto (częściowo) w 1978 roku.

Ważną dziedziną działalności Towarzystwa Miłośników Przeworska była i jest popularyzacja osiągnięć nauki. W działalności tej Towarzystwo współpracuje z władzami miejskimi, placówkami kulturalno-oświatowymi i szkołami [9]. W latach 1975—1979 zorganizowano 12 odczytów oraz 5 spotkań mieszkańców miasta z okazji rocznic historycznych dotyczących Przeworska. Ogłoszono również 4 konkursy o tematyce regionalnej. W 1966 roku Towarzystwo było współorganizatorem imprez, związanych z obchodami 700-lecia miasta, m. in. sesji naukowej z udziałem naukowców pochodzących z Przeworska. Od 1971 roku członkowie Towarzystwa czynnie uczestniczyli w corocznych obchodach „Tygodnia Tradycji i Współczesności Kultury Przeworskiej”. Podczas tych obchodów organizowano sesje popularno-naukowe, odczyty i turnieje wiedzy o mieście, jego historii oraz dorobku w dziedzinie gospodarczej i kulturalnej. Wspólnie z Miejską Biblioteką Publiczną i Muzeum w Przeworsku zorganizowano 11 wystaw o tematyce regionalnej m. in.: *Przeworsk i okolice w książce i prasie* (1961), *Przeworsk w pradziejach* (1966), *Wkład przeworszczan w rozwój nauki i kultury* (1973), *Przeworszczanie o swoim mieście* (1977), *Amatorska twórczość artystyczna przeworszczan* (1980).

Z inicjatywy Towarzystwa opracowano: monografię o Przeworsku *Siedem wieków Przeworska. Szkice, studia i materiały z dziejów miasta*, publikację historyczną *Martyrologia mieszkańców Przeworska w czasie II wojny Światowej. Ekspozycje muzealne o dziejach Przeworska, Przeworskie Zapiski Historyczne* t. I (1991)—t. II (1995), *Gimnazjum i Liceum w Przeworsku*. Wydano również pocztówki z widokami miasta w nakładzie 15 tysięcy sztuk.

Plan wydawniczy Towarzystwa na 1997 rok zakładał wydanie t. III rocznika *Przeworskie Zapiski Historyczne*, a w latach następnych m. in. monografii pt. *Przeworsk* i mapy turystycznej miasta z opisem zabytków.

Towarzystwo Miłośników Ziemi Lubaczowskiej w Lubaczowie

Zostało założone w 1965 roku i liczy aktualnie 95 członków. Od początku swojego istnienia prowadzi działalność naukowo-badawczą, wydawniczą, oświatową oraz działalność w zakresie ochrony zabytków [9].

Podstawę wyjściową w działalności Towarzystwa stanowiła problematyka naukowa. Wynikało to stąd, że stan wiedzy o mieście i regionie był znikomy, a jego peryferyjne położenie nie zachęcało naukowców do podejmowania badań na tym terenie. Trzeba było ich zainspirować, czymś zachęcić. I ten cel udało się Zarządowi Towarzystwa w znacznym stopniu osiągnąć. W niedługim czasie pojawiły się one po części w *Roczniku Lubaczowskim*, a także w innych wydawnictwach, jak np. *Materiały i Studia Muzealne* czy *Przemyskie Zapiski Historyczne*.

Główną pozycją wydawniczą Towarzystwa jest *Rocznik Lubaczowski*. Do 1996 roku wydano 6 tomów tego Rocznika. W 1997 roku przygotowano do wydawnictwa tom VII. Z okazji obchodów „Dni Lubaczowa” Zarząd Towarzystwa wydaje okolicznościowy magazyn kulturalny *Lubaczów*. Publikacja ta (wydawana w jednorazowym nakładzie 2000 egzemplarzy) popularyzuje dzieje miasta oraz aktualny jego dorobek gospodarczy i kulturalny.

Działalność oświatowa Towarzystwa obejmuje głównie organizowanie corocznych sesji popularno-naukowych z udziałem pracowników z wyższych uczelni,

głównie z WSP w Rzeszowie i UMCS w Lublinie. Podczas sesji prezentują swoje prace również członkowie Towarzystwa.

Znaczącym i wymiernym osiągnięciem Towarzystwa jest powstanie i rozwój Muzeum w Lubaczowie. Towarzystwo zainicjowało akcję wzbogacania zbiorów muzealnych poprzez dary i przekazy muzealiów i materiałów archiwalnych. W 1994 roku zgromadzono w ten sposób 575 egzemplarzy zdjęć Lubaczowa i okolic z lat 1945—1965.

W polu zainteresowań Towarzystwa jest również troska o ochronę: zabytków architektury miejskiej, budownictwa wiejskiego oraz małej architektury zabytkowej, jak kapliczki, krzyże przydrożne itp. W przypadkach zagrożenia substancji zabytkowej Zarząd Towarzystwa interweniuje w organach samorządowych i u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W 1994 roku dzięki takiej interwencji została wstrzymana rozbiórka zabytkowego budynku handlowego z końca XIX wieku w Lubaczowie.

Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury w Przemysłu

Jak nazwa wskazuje Stowarzyszenie rozwija swoją działalność w środowiskach robotniczych. Terenem jego działania są przemyskie zakłady przemysłowe, w których zgodnie z postanowieniem statutu może ono tworzyć koła środowiskowe i zakładowe [6].

Do głównych zadań Stowarzyszenia należy: rozwijanie i upowszechnianie twórczości robotników w dziedzinach artystycznych i kulturze pracy oraz form aktywnego wypoczynku. Od chwili powstania, tj. 1985 roku, Stowarzyszenie organizowało i organizuje plenery malarskie, warsztaty teatrów nieprofesjonalnych, wieczory autorskie poetów oraz imprezy z cyklu tzw. „Dnia RSTK”. Ciekawą a zarazem osobliwą formą działalności Stowarzyszenia jest współpraca z Zakładem Karnym w Medyce poprzez teatr z udziałem więźniów.

Do ważniejszych osiągnięć 1997 roku Stowarzyszenie zalicza: wydanie tomików Rity L. Tompalskiej oraz zorganizowanie biesiady literackiej *Przemysł w poezji jesieni*. Na 1998 rok zaplanowano II biesiadę literacką, a każdemu członkowi klubu literackiego wydanie arkusza poetyckiego oraz promocyjny wieczór autorski. Oprócz tego teatr „Kameleon” zamierza wystawić 2 premiery miniatur teatralnych [9].

Przemyskie Towarzystwo Kulturalne

Działa od 1990 roku, kontynuując tradycje środowiska niezależnego, powstałego w 1983 roku w trakcie organizowanych wówczas Dni Kultury Chrześcijańskiej, a następnie skupionego wokół periodyku „Strych Kulturalny”, wydawanego w owym czasie w tzw. „drugim obiegu” [9]. Cele działalności Towarzystwa sprowadzają się do dwóch szeroko ujętych zagadnień [6]:

- 1) popieranie rozwoju czytelnictwa, ruchu wydawniczego, twórczości literackiej i naukowej, wspieranie niezależnych wydawnictw i autorów oraz szeroko pojętej kultury narodowej (muzyka, plastyka, teatr, film);
- 2) prowadzenie działalności na rzecz publikacji i upowszechniania książek, czasopism, broszur, kaset magnetofonowych i wideo, filmów, płyt i innych mediów masowej komunikacji.

Powyższe cele Towarzystwo realizuje poprzez wydawnictwa, spotkania autorskie i dyskusje, konferencje i inicjatywy lokalne [9].

Na działalność wydawniczą składają się książki i periodyki (*Strych Kulturalny*, *Spojrzenia Przemyskie*). Plan wydawniczy na 1997 rok obejmował m. in. wydanie kolejnego numeru kwartalnika *Strych Kulturalny* i książki prof. F. Drausa.

Bardzo bogaty jest dorobek Towarzystwa w zakresie spotkań autorskich i dyskusji. Były one prowadzone w 2 cyklach znanych pod nazwami: „Strych Kulturalny” (kultura i sztuka) i „Nowe Państwo” (problematyka politologiczna i społeczna). Przewinęła się przez nie cała plejada wybitnych ludzi zarówno z kraju jak i zagranicy. Spośród przedstawicieli świata kultury i sztuki w przemyskich spotkaniach udział wzięli m. in.: Bohdan Cywiński, Helen Ganly, Michael Gunton, Edward Robinson, R. A. D. Grant, Bohdan Królikowski, Piotr Wierzbicki, Krzysztof Zanussi. Świat polityki reprezentowali m. in.: Jadwiga Staniszkis, Jarosław Kaczyński, Ludwik Dorn, Janusz Onyszkiewicz, Nicholas A. Rey, Zdzisław Najder, Wojciech Włodarczyk, Zbigniew Romaszewski.

Przemyskie Towarzystwo Kulturalne było współorganizatorem wielu konferencji. Niektóre z nich stanowiły ważne wydarzenie w życiu miasta i społeczeństwa. Należałoby wymienić choćby: Polsko-Brytyjską Konferencję Obywatelską (Kraszyczyn 1990), konferencję pod nazwą: Polska Polityka Wschodnia. Szanse i zagrożenia (Przemyśl 1992), Polityka na szczeblu lokalnym (Przeworsk 1997), Media w życiu publicznym (Przemyśl 1997). Członkowie Towarzystwa pełniący funkcje publiczne byli pomysłodawcami międzynarodowych konferencji samorządowych (Polsko-Ukraińska Konferencja, Przemyśl-Lwów 1995 i Polsko-Niemiecka Konferencja, Przemyśl-Paderborn 1996).

Z ważniejszych inicjatyw lokalnych na uwagę zasługują promowania rodzimych twórców, m. in. poety Józefa Kuryłuka, malarza Mariana Strońskiego, a także pomysł utworzenia Orkiestry Kameralnej Capella Premislensis Marka Zazuli. Przemyskie Towarzystwo Kulturalne było również jednym z pomysłodawców utworzenia w Przemyślu Akademii Przemyskiej, jako formy otwartego uniwersytetu o zasięgu międzynarodowym. Najnowszą inicjatywą Towarzystwa jest Klub Nowe Państwo, który został utworzony przy Towarzystwie jako instytucja pozarządowa.

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Narolskiej

Jest jedynym w województwie przemyskim regionalnym towarzystwem kultury, którego terenem działania jest obszar gminy wiejskiej. Powstałe w 1991 roku TPZN wyznaczyło sobie jako główne cele m. in.:

- pogłębianie w miejscowym społeczeństwie umiłowania Narola i okolic poprzez gromadzenie i szerzenie wiedzy o historii tej ziemi, istniejących tu dawnych tradycjach i zwyczajach,
- stwarzanie atmosfery zainteresowania życiem i rozwojem miasta i okolic,
- rozwijanie troski w zakresie ochrony zabytków kultury i warunków naturalnych przed zniszczeniem i dewastacją.

Do wykonania tych zadań powołano spośród 56 członków Towarzystwa sekcje problemowe [9].

S e k c j a m u z e a l n a zajmuje się sprawą utworzenia w Narolu muzeum regionalnego. Prowadzona jest w tym celu adaptacja budynku szkolnego. Trwają prace remontowe.

S e k c j a e k o l o g i c z n a — wspólnie z samorządem gminy zajęła się likwi-

dacją dzikich wysypisk śmieci, włączyła się do akcji sprzątnięcia miasta, w ochronę parków, pomników. Edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony środowiska odbywa się poprzez olimpiady ekologiczne w szkołach.

Sekcja turystyki i sportu zorganizowała rajdy rowerowe i piesze szlakiem św. Alberta (Raduś-Polanka, Osuchy-Czartowe Pole). W ramach sekcji działa koło agroturystyczne, skupiające 10 osób. Rozpowszechnia ono filmy na temat walorów agroturystyki i gospodarstw agroturystycznych w gminie. Przygotowano otwarcie sezonu agroturystyki wraz z imprezą pod nazwą Powitanie Lata.

Sekcja kultury zorganizowała wystawę prac artystów ludowych. W ramach prac popularyzatorskich wydano pocztówki i grafiki, prezentujące Narol i okolice.

Najważniejsze działania Towarzystwa w 1998 dotyczyć będą dalszego remontu budynku muzealnego, organizacji sympozjum historycznego i pleneru malarskiego. Dalsze lata powinny przynieść m. in. sfinansowanie prac nad uruchomieniem muzeum i terenów rekreacyjno-wypoczynkowych (zalewy).

Stowarzyszenie „Międzynarodowi Twórcy Kultury”

Powstało w 1992 roku i zrzesza 160 członków. Głównym jego celem jest niesienie pomocy swym członkom w rozwoju i upowszechnianiu ich twórczości. Realizacji tego celu służą wystawy prac artystów malarzy i plenery malarskie, organizowane zarówno w kraju jak i za granicą [9].

W 1997 roku zorganizowano: plener malarski w Belgii i Grecji, V Przemyski Międzynarodowy Plener Malarzy Realistów „Zamek 97” w Krasieczynie, wystawę poplenerową i wystawę indywidualną w Belgii Wiktora Dżochowskiego — artysty malarza z Przemysła.

Najbliższe zamierzenia Stowarzyszenia to: VI Międzynarodowy Plener Malarzy Realistów w Krasieczynie, organizacja 2 wystaw (wystawy poplenerowej i wystawy dwóch artystów malarzy z Ukrainy i Wiktora Dżochowskiego z Przemysła) oraz wydania 2 tomików poetyckich.

Stowarzyszenie Muzyczne „Symfonia” przy Zespole Szkół Muzycznych w Przemysłu

Powstało w 1993 roku. Skupia 98 członków. Głównym jego zadaniem jest wspomaganie finansowe Zespołu Szkół Muzycznych, przy którym funkcjonuje. Potrzebne do działalności środki finansowe Stowarzyszenie pozyskuje w formie składek członkowskich, darowizn i dotacji. Pozyskane tą drogą pieniądze są przeznaczane na zakup instrumentów muzycznych i akcesoriów, na zakup pomocy naukowych, wyposażenie sal — klas instrumentów, na organizację konkursów muzycznych i przesłuchań.

Gdyby nie szczupłość posiadanych środków Stowarzyszenie mogłoby rozszerzyć swoją działalność na takie formy pomocy uczniom jak: promocja najzdolniejszych uczniów szkoły, stypendia i nagrody uczniowskie, koncerty, wykłady, seminaria.

Towarzystwo Folklorystyczne „Dibrowa” w Chotyńcu

Rozpoczęło działalność w 1993 roku. W pracach Towarzystwa uczestniczy młodzież z Chotyńca (gm. Radymno) i z Kalnikowa (gm. Stubno).

Celem Towarzystwa jest m.in. zbieranie i utrwalanie folkloru ukraińskiego, propagowanie kultury muzycznej, wokalne i tańca ludowego. Towarzystwo prowadzi grupy taneczne dziecięce i młodzieżowe oraz kapelę.

W ciągu 5 lat swojej działalności Towarzystwo uczestniczyło w kilkunastu festiwalach i innych imprezach artystycznych zarówno w kraju jak i za granicą (Ukraina), uzyskując dyplomy, puchary i wyróżnienia.

Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Przemyślu

Istnieje od 1994 roku. Ma 4 podstawowe cele [6]:

- 1) krzewienie wśród społeczeństwa zamiłowania do sztuk pięknych, a do sztuk wizualnych w szczególności,
- 2) krzewienie wśród społeczeństwa znajomości sztuki polskiej i światowej,
- 3) pomoc artystom w organizacji wystaw i popularyzacji ich dorobku artystycznego,
- 4) przyczynianie się do rozwoju kultury artystycznej.

Dotychczas TPSP uporało się z urządzeniem i wyposażeniem dotychczasowej siedziby (przy Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej), nawiązało współpracę z towarzystwami sztuk pięknych (w tym z TPSP w Krakowie) i muzeami (w tym z MNZP). Zapoczątkowane zostały również zbiory sztuki TPSP.

Znaczącym osiągnięciem TPSP było zorganizowanie Wystawy malarstwa Wiesława Wodnickiego w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej i Pałacu Sztuki TPSP w Krakowie. W zakresie publikacji zrealizowano druk składanki — katalogu do wystawy W. Wodnickiego oraz plakatu i zaproszenia na tę wystawę. Ponadto przygotowano do druku album *Malarze przemyscy — członkowie TPSP w Przemyślu*.

Na najbliższe lata TPSP zakłada zrealizowanie druku tego albumu oraz ekspozycji wystawy „Malarze przemyscy” (w Przemyślu, Krakowie i kilku miastach za granicą). Działalność Towarzystwa i jej efekty ogranicza brak własnego lokalu i sal wystawowych.

Towarzystwo Zespołu Pieśni i Tańca „Ostrowiacy”

Zostało oficjalnie zarejestrowane pod datą 16 V 1994 roku [8], ma siedzibę w Ostrowie k. Radymna.

Zgodnie z założeniami statutowymi celem Towarzystwa jest propagowanie i kultywowanie tradycji i folkloru poprzez rozwój szeroko pojętej kultury tanecznej, muzycznej i wokalne. Dla realizacji tego celu Towarzystwo rozwija szereg różnorodnych form działania, m. in. prowadzi Zespół Pieśni i Tańca „Ostrowiacy”, zabiega o środki na potrzeby zespołu i zabezpiecza mu właściwą opiekę artystyczną, zapewnia Zespołowi udział w koncertach, przeglądach, jubileuszach itp. [6].

Sam Zespół Pieśni i Tańca „Ostrowiacy” powstał w 1979 roku, a więc znacznie

wcześniej, aniżeli Towarzystwo, i posiada znakomite osiągnięcia. Osiągnięcia te są wspólne dla Zespołu i Towarzystwa, w obrębie którego Zespół dziś funkcjonuje, tym bardziej, że współtworzyli go ci sami ludzie, a w szczególności główny architekt obu — Franciszek Blok.

Na bogaty dorobek Zespołu składa się niezliczona ilość występów w różnych miejscach, zarówno w wielkich salach koncertowych, jak i na małych scenach wiejskich, nieraz na trawie, na boisku sportowym. Obok znaczących występów w kraju Zespół posiada w swoim dorobku koncerty zagraniczne m. in.: w Austrii, Bułgarii, Finlandii, Francji, Niemczech, Szwecji, Turcji, Ukrainie i we Włoszech [21]. Wielką zaletą Zespołu jest bogaty repertuar, a w nim tańce i przyśpiewki regionalne z rodzinnego Ostrowa, tańce przeworskie, rzeszowskie, tańce „Lasowiaków” i innych regionów w kraju.

Towarzystwo Muzyczne w Lubaczowie

Wprawdzie oficjalną datę rejestracji Towarzystwa jest 27 XII 1995 roku, jednak szerszą działalność rozwinęło ono z chwilą uruchomienia orkiestry dętej. W ciągu 1997 roku orkiestra wystąpiła w 20 imprezach świeckich i kościelnych. Bardzo prężnie działa również Kapela Podwórkowa, założona przez nauczycieli miejscowej szkoły muzycznej. Dała ona dotychczas 26 występów, w tym podczas dwukrotnego pobytu w „partnerskim mieście” Tostedt w Niemczech. Bardzo ważną rolę w działalności Towarzystwa spełnia również Ognisko Muzyczne, w którym pobiera naukę 105 uczniów.

W najbliższej przyszłości Towarzystwo Muzyczne w Lubaczowie zamierza poszerzyć skład orkiestry dętej i jej repertuar, a także działalność Ogniska Muzycznego i Kapeli Podwórkowej.

Stowarzyszenie Muzyka Dawna w Jarosławiu

Powstało w 1995 roku i liczy 30 członków. Szczególną jego osobliwością jest to, że skupia wyłącznie ludzi młodych w wieku od 16 do 25 lat.

W okresie swej bardzo krótkiej, bo zaledwie 2-letniej działalności Stowarzyszenie zorganizowało 3 edycje Międzynarodowego Festiwalu *Pieśń Naszych Korzeni — Muzyka Dawna w Jarosławiu*. W imprezach tych brały udział najwybitniejsze zespoły, wykonujące muzykę dawną z Rosji, Francji, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Estonii oraz zespoły polskie. Ponadto Stowarzyszenie zorganizowało kilkanaście spotkań — warsztatów poświęconych tradycji i kulturze wykonywania muzyki dawnej, a także wiele seminariów dotyczących wykonywania chorału gregoriańskiego. Na uwagę zasługuje również fakt, że Stowarzyszenie było współorganizatorem imprezy charytatywnej o nazwie *Mała Kapela Serc* [9].

Rok 1997 był okresem, w którym działalność Stowarzyszenia koncentrowała się wokół organizacji V edycji wspomnianego Festiwalu i organizacji koncertów w jarosławskich szkołach średnich. Lata następne, zgodnie z planem Stowarzyszenia, powinny przynieść kontynuację dotychczasowej działalności, a oprócz tego powinny przynieść więcej spotkań, warsztatów i seminariów poświęconych dawnej kulturze i wykonywaniu muzyki.

Towarzystwo Edukacji Teatralnej

Upowszechnianie i rozwijanie twórczości teatralnej, popularyzacja dzieł dramaturgii polskiej i obcej, propagowanie polskiej kultury scenicznej, podnoszenie kwalifikacji w zakresie twórczości artystycznej — to główne, ale nie jedyne cele Towarzystwa. Stara się ono upowszechniać i rozwijać twórczość teatralną w różnych środowiskach, w kraju i środowiskach polonijnych za granicą. Na uwagę zasługuje aktywizowanie środowisk młodzieżowych w kierunku kształcenia scenotechnicznego i popularyzacja utworów scenicznych wśród młodzieży szkół podstawowych i ponadpodstawowych [6].

Aczkolwiek Towarzystwo istnieje dopiero od 1996 roku, ma znaczne sukcesy: wystawiło 63 spektakle teatralne, w tym 5 premier. W 1996 roku „Teatr Edukacyjny” Towarzystwa wystawił po raz pierwszy w Polsce widowisko plenerowe pt. *Misterium Narodzenia Pańskiego*, które zamierza w przyszłości kontynuować.

W czerwcu 1987 roku dla 20 osób — członków Towarzystwa (ma ich w sumie 41) zorganizowano warsztaty teatralne. Dla młodzieży szkół podstawowych i średnich uruchomiono „Młodzieżową Szkołę Teatralną”. W najbliższych latach Towarzystwo zamierza przygotować premiery: *Balladyny* — J. Słowackiego, *Baje* — J. Brzechwy i *Tato, tato, sprawa się rypta* — H. Latki. Poza tym w planach Towarzystwa jest organizacja sceny młodzieżowej.

Towarzystwo Kulturowania Polskich Tradycji Ludowych w Przemysłu

Powstało w 1996 roku, nawiązując po części do działającego wcześniej (1992) i nie istniejącego już Towarzystwa Przyjaciół Wojewódzkiego Międzyszkolnego Zespołu Pieśni i Tańca „Przemysł”. Nowo utworzone Towarzystwo przyjęło jednak nową nazwę i zmieniony statut. Rok 1997 był okresem pozyskiwania nowych członków i prac przygotowawczych do realizacji zadań programowych.

Towarzystwo „White Photo Gallery”

Głównym jego celem jest rozwój fotografii artystycznej i jej upowszechnianie, a także reprezentowanie interesów twórczych swoich członków oraz ochrona ich praw autorskich w kraju i za granicą [6].

Założone w 1996 roku Towarzystwo nie zanotowało jeszcze jakichś znaczących osiągnięć, poza tym, że jego członkowie wzięli udział w 1 plenerze własnym i w 3 ogólnopolskich, jak również w wystawach ogólnokrajowych. Rok 1998 będzie przeznaczony na poszerzenie skromnego (16 osobowego) składu członkowskiego i pozyskiwanie sponsorów. Równoległe będą przebiegać prace nad organizacją wystaw i plenerów.

Stowarzyszenie Miłośników Tańca „SAN TAN”

Istniejące od 1996 roku Stowarzyszenie przy Szkole Podstawowej nr 4 w Przemysłu ma pod swoją opieką klub tańca „SAN TAN”, którego członkowie biorą udział w turniejach na terenie kraju, reprezentując miasto i szkołę.

Pod koniec 1997 roku Stowarzyszenie zorganizowało Ogólnopolski Turniej Tań-

ca Towarzyskiego o Puchar Prezydenta Miasta Przemyśla, który zostanie powtórzony w roku następnym. Do tego dojdzie jeszcze zorganizowanie w ramach Dni Przemyśla Międzynarodowego Turnieju Tańca Towarzyskiego lub Turnieju Grand Prix oraz mistrzostw okręgu [9].

Stowarzyszenie Pań w Gwizdaju

Jest jedynym regionalnym stowarzyszeniem kulturalnym, skupiającym wyłącznie kobiety. Powstało w 1996 roku. Terenem jego działania jest obszar wsi Gwizdaj i przysiółek o nazwie Parcelacja [6].

Stowarzyszenie Pań stara się stwarzać dla swoich członkiń warunki do pogłębiania wiedzy, kultury i umiejętności praktycznych z różnych dziedzin. Stara się również wszczepiać i pogłębiać umiłowanie kraju i swojej małej ojczyzny, jej tradycji, zwyczajów [6].

Członkinie Stowarzyszenia założyły zespół śpiewający, który uświetniał lokalne uroczystości, m. in. *Dzień utworzenia sołectwa* i *Dożynki*. Grupa poetek ludowych układa teksty do przyspiewek i piosenek. Inna grupa odtwarza i opracowuje miejscowy strój ludowy. W najbliższym czasie zamierza skompletować 20 takich strojów. Wszystkim się marzy utworzenie w przyszłości miejscowego zespołu pieśni i tańca.

Innym przykładem twórczości artystycznej członkiń Stowarzyszenia to wyroby — prawdziwe arcydzieła — z kłosów pszenicznych. Były one prezentowane na dożynkach w Kraczkowej, Jarosławiu i Częstochowie. Stowarzyszenie czyni starania o utworzenie stałej ekspozycji muzealnej wieńców dożynkowych.

Na uwagę zasługuje fakt, że członkinie Stowarzyszenia czynnie uczestniczyły w budowie obelisku „Korona” oraz nadaniu sztandaru i herbu sołectwu Gwizdaj. Ważnym zamierzeniem Stowarzyszenia i jego członkiń jest współuczestniczenie w budowie we wsi obiektu przeznaczonego dla potrzeb kultury. Poza działalnością kulturalną Stowarzyszenie Pań współuczestniczy we wszystkich pracach na rzecz wiejskiej społeczności lokalnej, nie wyłączając prac o charakterze gospodarczym.

Nadsańska Kapela Podwórkowa w Przemyślu

Istnieje jako stowarzyszenie od 1997 roku i liczy 18 członków. Jej siedzibą jest Przemyśl, a terenem działania obszar 2 przemyskich gmin: miejskiej i wiejskiej. Kapela przyjęła jako swój główny cel rozwijanie folkloru muzycznego i stwarzanie warunków do jego upowszechniania. Cel ten zamierza realizować m. in. poprzez zbieranie, opracowywanie i publiczne wykonywanie utworów muzycznych, a także przez komponowanie i opracowywanie nowych utworów [6].

W ciągu rocznej działalności Stowarzyszenia utworzono 8-osobowy zespół muzyczno-wokalny i opracowano 19 utworów muzycznych na 4 głosy i instrumenty, w tym 4 utwory o tematyce przemyskiej. Zespół muzyczno-wokalny 7-krotnie zaprezentował się publiczności. Perspektywicznym zamierzeniem Stowarzyszenia i jego Kapeli jest podnoszenie poziomu artystycznego zespołu muzycznego, tworzenie i opracowywanie nowych utworów muzycznych, stanowiących folklor Ziemi Przemyskiej [9].

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I BIBLIOGRAFIA

- [1] *Dzieje Polski*, Praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Topolskiego, 1975.
- [2] Zygmunt Felczyński, *Rozwój kulturalny Przemysła 1772—1918*, w: „Tysiąc lat Przemysła” cz. II, 1974.
- [3] Zdzisław Konieczny, *Przemysł w latach 1918—1939*, w: „Tysiąc lat Przemysła”, cz. II, 1974.
- [4] Bogumiła Filarecka, *Życie kulturalne Przemysła w okresie II Rzeczypospolitej (w zarysie)*, Przemysł 1997.
- [5] Sprawozdania z posiedzeń naukowych oraz działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk i innych towarzystw naukowych i kulturalnych, Przemysł 1965, 1966, 1967, 1968.
- [6] Statuty towarzystw (Wydział Spraw Obywatelskich U. W. w Przemysłu).
- [7] Ustawa z dnia 7 IV 1989 r. — Prawo o Stowarzyszeniach (Dz. U. z dnia 10 IV 1989).
- [8] Rejestr towarzystw (Wydział Spraw Obywatelskich U. W. w Przemysłu).
- [9] Ankiety i informacje uzupełniające.
- [10] *Przemyski Informator Kulturalny* nr 2, 1996.
- [11] Zdzisław Budzyński, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu w latach 1993—1996 i 1996—1999*, Przemysł 1996.
- [12] *Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu*, nr 1—2, 1996d'97.
- [13] August S. Fenczak, *120 Lat Towarzystwa Muzycznego w Przemysłu*, Przemysł 1982.
- [14] Zygmunt Felczyński, *Z dziejów życia muzycznego Przemysła*, w: „Rocznik Przemyski” 1970.
- [15] Romuald Borysławski, *130 lat z muzyką* w: „Pogranicze 1995”, nr 47/234.
- [16] Zygmunt Felczyński, *Historia Fredreum* w: „100 lat Fredreum”, 1969.
- [17] *125 lat Fredreum*, praca zbiorowa, 1994.
- [18] Zygmunt Felczyński, *Towarzystwo Upiększania Miasta Przemysła (rys rozwojowy) 1890—1919*, w: „Rocznik Przemyski”, t. XI 1967.
- [19] Krzysztof Wolski, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu 1909—1959*, Przemysł 1959.
- [20] Zygmunt Felczyński, *Kronika Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu 1909—1979* w: „Siedemdziesiąt lat Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu 1909—1979”, Przemysł 1979.
- [21] Zespół Pieśni i Tańca OSTROWIACY — barwny album ze słowem wprowadzającym Tadeusza Burzyńskiego.